

**EGYPTIAN FEMINISM: A COMPARATIVE
OVERVIEW OF THE WORKS OF QASIM AMÎN
TITLED TAHRİR'AL MAR'AH AND AL-
MAR'ATU'L JADIDAH**

**Mısır Feminizmi: Kasım Emin'in Tahrîru'l-Mer'e ve El-Mer'etu'l
Cedîde Eserlerine Karşılaştırmalı Bir Bakış**

Gülfem KURT¹

Abstract

Qasim Amin, who was an intellectual working on women's liberation and education, is known as the pioneer of Arabic feminism. He wrote a lot of works on Egyptian and other eastern women's problems related to liberation and education. The most important works are Tahrir'al Mar'ah (The Liberation of Women), which attracts attention in terms of bringing about feminist effects, and al-Mar'atu'l Jadidah (The New Woman), which is the sequel to Tahrir'al Mar'ah. The role of Amin in his works is important in the sense of reminding women of their own rights. In general, the role of the 19th and 20th century intellectuals is not only to write a work but also to teach something to societies and give a message to them with their works. Qasim Amin's works have influenced the Egyptian society in his time from this perspective and made him a pioneer of a number of social movements. Examining such a writer and aristocrat is important in terms of both making contribution to the society and unearthing the mystery, similarities, and a number of differences in his works. For that reason, this study was conducted to examine the writer's ideas and their effects by analyzing these two works comparatively which were written in the context of Qasim Amin's understanding of feminism. Also, Qasim Amin underwent some changes in his ideas throughout his short life, and his works reflect this change at times. Accordingly, the works to be examined were analyzed by taking this change of Qasim Amin into consideration, too. The common topics, which Qasim Amin mentioned in these two works, were touched upon, and the differences in dealing with these topics were presented.

Key words: Qasim Amin, Arabic Feminism, Tahrir'al Mar'ah, al-Mar'atu'l Jadidah

Özet

Kadının özgürlüğü ve eğitimi için uğraşan bir entelektüel olan Kasım Emin, Arap Feminizminin öncüsü olarak bilinir. Mısırlı ve diğer doğulu kadınlarının özgürlük ve eğitim sorunlarını dert edinerek birçok eser ortaya koymuştur. Bunlardan en önemlileri feminist etkileri göstermesi açısından dikkat çeken Tahrîru'l-Mer'e (Kadının Özgürlüğü) ve devamı niteliğinde olan el-Mer'etu'l Cedîde (Yeni Kadın)'dir. Emin'in eserlerinde kadınların haklarını hatırlatmak açısından üstlendiği rol önemlidir. Genelde 19. ve 20. Yüzyıl aydınlarının rolü sadece bir eser yazmak değil o eserin toplumlara bir şeyler öğretmesi ve mesaj vermesidir. Kasım Emin'in eserleri de bu açıdan dönemindeki Mısır toplumunu etkilemiş ve onu birtakım hareketlerin öncüsü haline getirmiştir. Böyle bir yazar ve aristokratın incelenmesi, hem o topluma katkıları hem de eserlerindeki bilinmezlikleri, benzerlikleri ve birtakım farkları ortaya çıkarmak açısından önem taşır. Bu nedenle bu çalışma Kasım Emin'in feminizm anlayışı bağlamında yazılan söz konusu iki eseri

¹ Arş.Gör., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı, e posta: gulfemkurt@gazi.edu.tr

karşılaştırmalı bir şekilde inceleyerek, ortaya koyduğu görüşleri ve etkilerini incelemek amacıyla yazılmıştır. Ayrıca Kasım Emin yaşadığı kısa ömrü boyunca belirli fikir değişimlerine uğramış bu da zaman zaman eserlerine yansımıştır. Dolayısıyla incelediğimiz eserlere Kasım Emin'in bu değişimi de göz önüne alınarak bakılmıştır. Bu iki eserde Kasım Emin'in değindiği ortak konulara değinilmiş olup bu konuları ele alış biçimlerindeki farklar da ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kasım Emin, Arap Feminizmi, Tahriru'l-Mer'e, el-Mer'etu'l Cedide

Giriş

18. yüzyılda yükselen ve hala bir sorun olarak tartışılmaya devam eden kadın konusu toplumların gelişmişliğinin ölçütü olarak görülmüştür. Kadının özgürce eğitim görebildiği, sosyal yaşantıda yer alabildiği ve seçme seçilme hakkının olabildiği toplumlar gelişmiş veya gelişmekte, kadın eğitiminin sorun olduğu ve özgür şekilde sosyal hayatta yer alamadığı toplumlar ise gelişmemiş olan toplumlar olarak nitelendirilmiştir. Dolayısıyla dönemin Mısır toplumu erkek egemenliğinin hüküm sürdüğü ve kadınların seslerini duyurabilecekleri bir ortam olmaması hasebiyle gelişmiş ve gelişmişte olan ülkelere göre zayıf konumdadır. Bu dönemde Avrupa'dan dönen burslu öğrencilerin Avrupa toplumunun gelişmişliğini görüp bundan etkilenmesiyle kadınların sosyal hayattaki yeri hiç olmadık bir şekilde tartışılmaya başlamıştır. 1860 yılında Butrus el-Bustani'nin Ta'limu'l-Mer'e (Kadınların Eğitimi) kitabı kadınların eğitimi konusunda izlenecek yöntemlerden bahseder. Yine aynı dönemlerde, kızların eğitimi ve kadının toplumsal konumu meselesi tartışılmaya devam eder. Et-Tahtavi'nin el-Mürşid el-Emin fi Ta'limu'l-benât ve'l-benin (Kız ve Erkek Çocukların Eğitiminde Güvenilir Yol Gösterici), Kasım Emin'in de Tahriru'l-Mer'e ve el-Mer'etu'l-Cedide kitapları aracılığıyla bu konular gündemde tutulur (Korkmaz, 2014).

O dönemde Mısır toplumunun geri kalmışlığı edebiyatta da kendini gösterir ve romanlara seçilen karakterler, verilmek istenen mesaj, olayların geçtiği mekânlar incelenmeye alındığında bu durum apaçık ortaya çıkar. Örneğin, Abdurrahman eş-Şarkâvi'nin el-Ard romanının en önemli şahsiyeti olan Vasife, roman başlarken on bir yaşlarında bir kız çocuğudur. Diğer kızlardan biraz daha farklı, hareketli ve erkek çocuklarla gezmekten çekinmeyen birisidir. Vasife romanda, kadınların geri planda kaldığı köy hayatında, özgürlüğü arayan ve bunu elde etmede başarılı olan, örnek bir genç kıza canlandırmaktadır (Yıldız, 2001, s.37). Bununla birlikte daha önceki dönemlerde Mısırdaki yazılmış romanların kahramanları genelde Mısır dışından seçilir. Söz gelimi Huseyn Riyâd, bir işçi ile fakir bir kız arasında geçen aşkı konu edindiği el-Fetâtu'l-Yâbâniyye (Japon Kızı) adlı romanına mekân olarak Japonya'yı seçmektedir. Nikûlâ Haddâd ise, es-Sâdiku'l-Mechûl (Meçhul Dost, 1904) adlı romanında kahramanları Hasan ve Yüsuf'u tahsil amacıyla Fransa'ya götürür. Mekân olarak Mısır'ın seçildiği romanlarda ise başroller ya yabancılar arasında paylaştırılmış ya da Mısır'ın Hıristiyan, yani Kıpti ailelerinden seçilmiştir. Örneğin Muhammed Mes'ud, Gâdetu'l-Ehrâm (Piramitlerin Genç Kızı, 1905) romanında başrolleri Fransız karakterlere vermiştir. Ya'kûb Sarrûf ise Fetâtu Mısır (Mısır'ın Genç Kızı, 1905) romanında İngiliz bir genç ile Kıpti aileden bir genç kıza bir araya getirmektedir (Er, 1997, s. 63-64).

Ataerkil toplumların hepsinde olduğu gibi dönemin Mısır'ında da kadınların rolleri bellidir. Onlar, erkeklerin sahip oldukları mesleklere sahip olamaz, polislik, valilik, milletvekilliği gibi meslekleri hayal bile edemezlerdi. Seçme-seçilme hakkına sahip olmadıkları gibi karınlarının doyması ve kuma gelmemesi için susmak durumunda kalmak mecburiyetindeydiler (Soyer, 2013). Hatta yolda yürürken erkeğin arkasında yürümeleri gerektiğini Mısırlı feministlerin öncülerinden Nevâl es-Sa'dâvi, Petrol Diyarında Aşk adlı eserinde şöyle dile getirir. "Tepeden aşağı doğru inen patıkaya yöneltti kadını. Ondan bir iki adım önde yürüyordu. Kadın ne zaman adamın yanında yürümek için hızlansa, adam gözlerini üzerine çevirip öylece duruyor, o da yine adamın arkasında

kalabilmek için yavaşlıyordu.” (es-Sa'dâvî, 2002, s. 17). Böylesi bir dönemde toplumunun sorunlarını dert edinen ve çözüm önerileri sunan bir isimdir Kasım Emin. O, 19. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan toplumsal ve ekonomik reform hareketlerinde kadınların aktif bir rol oynamasında en büyük katkıyı sağlayan reformistlerin başında gelir. 1899'da yayınlanan Tahriru'l-Mer'e eseri İslam ülkelerinde kadın hareketlerine yön vermesi bakımından büyük bir önem taşır. Yazarın yayınlanan bu kitabıyla birlikte, özellikle kadınların okula gönderilmesi için verilen mücadele iyiden iyiye güçlenir (Sabbah, 1995, s. 26). Bu eser olumlu yankılar uyandırdığı gibi epey eleştiriye de maruz kalır. 1900 yılında kaleme aldığı el-Mer'etu'l Cedide'de eserinde ise Emin, hem gelen eleştirilere cevap verir hem de döneme damga vuracak görüşlerini sürdürmeye devam eder.

Kasım Emin (1863-1908)

Kasım Emin, 1863 senesinin Aralık ayının ilk günü dünyaya geldi. Babası Muhammed Emin Bey, Hidiv İsmail döneminde orduya girerek albay rütbesine kadar yükseldi. Muhammed Emin, “el-Murâbitin” denilen Silah komuta merkezinde çalışıyordu (‘Amâre, 2008, s.18). Bu dönemde İskenderiye’de kalan ve burada Mısır’ın seçkin ailelerinden olan İbrahim Hitap Bey’in kardeşi Ahmet Hitap Bey’in kızıyla evlendi. Bu evlilikten en büyük çocukları Kasım dünyaya geldi (el-Mukdem, 2006, s.33).

Kasım Emin, İlköğrenimine İskenderiye’de Türk, Çerkez, zengin ve aristokrat ailelerin çocuklarının gittiği Ra’s et-Tin okulunda başladı (el-Mukdem, 2006, s.33). İlköğrenimini tamamladıktan sonra ailesiyle birlikte Kahire’ye taşındı ve aristokrat mahallelerinden biri olan “el-Hilmiyye” mahallesine yerleştiler. Kasım Emin, burada şu anki ismi el-Hidiviyye olan et-Techiziyye okulunun Fransızca kısmında öğrenimini sürdürdü. Techiziyye bugünlerde lise öğrenimine denk gelen bir aşamayı başarıyla bitirdikten sonra Emin, Hukuk Fakültesini kazandı. Daha 18 yaşındayken okulun ilk mezunlarından olarak hukuk diplomasını elde etti. Bu tarihlerde Mısırda fikirleri yayılmaya başlayan Cemâleddin el-Afgânî’nin fikirlerini benimseyen öğrencilerden biriydi (‘Amâre, 2008, s.19). Emin aynı zamanda, babasının arkadaşı olan ve Mısır’daki İngiliz işgali sırasında bakanlık görevi yapacak olan ünlü avukat Mustafa Fehmi’nin bürosunda çalışmaya başladı ancak kısa bir süre sonra eğitimini tamamlamak için burslu olarak Fransa’ya gitti ve Montpellier Üniversitesi Hukuk Fakültesine girdi (en- Neklâvî, 2001, s. 541). Fransa’da kaldığı üç yıl boyunca tanık olduğu toplumsal, sanatsal ve ekonomik gelişmişlik Kasım’ı son derece etkiledi. Onun “Mısır toplumunun yozlaşmasındaki asıl sebep, güzel sanatlar, tiyatro, fotoğrafçılık ve müzikte geri kalmasıdır” (Emin’den akt. el-Mukdem, 2006, s. 34) sözü, güzel sanatlarda Fransa’nın kat etmiş olduğu mesafeden etkilenişinin bir yansıması olarak görülebilir. Kasım Emin’in Paris’te ikamet ettiği sırada, Mısır’da Cemâleddin el-Afgânî’nin öğrencilerinden çok sayıda kişinin katıldığı hatta önderlik ettiği Arap devrimi vuku buldu. Bu kişiler, Hidiv İsmail’in kötü yönetiminden ve Mısır üzerinde her geçen gün daha da artan Avrupa nüfuzundan rahatsız, aralarında Muhammed Abduh, Sa’d Zaglûl, Muhammed Fethi Zaglûl, Abdullah en-Nedim, Edib İshâk gibilerinin de bulunduğu yaklaşık üç yüz kadar genç Mısırlının, 70’lerin sonunda Cemâleddin Afgânî liderliğinde kurduğu gizli bir cemiyet olan el-Hizbu’l-Vatanî (Vatan Partisi) öğrencileriydi (Er, 1997, s. 20; el-Mukdem, 2006, s. 34, ‘Amâre, 2008, s.20). Bu devrim Mısır’a silahlı İngilizlerin girişiyle son buldu ve bu gençler Mısır’dan sürüldü. Mısır’ın durumunu uzaktan gözlemleyen Kasım, bu yaşananlardan büyük bir üzüntü duydu. Çok geçmeden Paris’te bulunan Cemâleddin Afgânî ve Muhammed Abduh ile tanıştı. Afgânî ve Abduh sömürgecilğe, özellikle Mısır’ın İngilizler tarafından işgal edilerek sömürülmesine şiddetle karşıydılar ve bu yönde bir bilinç yaratabilmek amacıyla el-Urvetu’l Vuska adıyla bir dergi çıkarmaya karar verdiler. Çok geçmeden Kasım Emin de onlara katıldı ve Abduh onu mütercimi yaptı (Fehmi, s. 47). el-Urvetu’l Vuska’nın ilk sayısı 1884 yılının Mart ayında yayınlandı. el-Urvetu’l Vuska’nın yayın hayatı İngilizlerin baskısından dolayı fazla sürmedi ve son sayısını 16 Ocak 1885 senesinde yayınladı (Er,

1997, s. 22-23). Kasım Emin, yirmi iki yaşına girdiği, 1 Aralık 1885'te ülkesine döndü ve hâkimlik görevine başladı. 22 Eylül 1887'de hükümet yargıçlığı görevine atandı. 1891 senesinde aynı ünvanla Tanta'ya atandı ('Amâre, 2008, s.24) 26 Temmuz 1892 senesinde Sa'd Zaglül, Yahya İbrahim ve Kasım Emin tek bir emirle İstinaf Mahkemesine atandılar (Fehmi, s. 55). Bütün bu işlerinin yanı sıra Kasım Emin yazmaya da devam ediyordu. Müeyyed gazetesine yazdığı basılmamış makaleleri mevcuttu. 1894 senesinde Mısır ve Mısırlıları anlatan Fransız Dükü d'Harcourt'e ait bir kitaba yazdığı Fransızca reddiye olan *Les Egyptiens* (el-Mısriyyun) kitabını yazdı. 1899'da Tahrîru'l-Mer'e ve 1900 yılında el-Mer'etu'l Cedide kitaplarıyla okuyucu karşısına çıktı. Kasım Emin, Sa'd Zaglül'un başkanlığını yaptığı Mısır Üniversitesi'nin kurulması için çalışmalarda bulunan komisyonda üye olarak görev yapmasının ardından, Sa'd Zaglül'un eğitim bakanı olmasıyla komisyon başkanlığına seçildi. Okul açmak ve fakir çocukları okutmak amacıyla el-Cem'iyyetu'l-Hayriyyetu'l-İslâmiyye adıyla kurulan dernekte görev aldı. 23 Nisan 1908'de, 45 yaşında iken Kahire'de vefat etti. (en-Neklavî, 2001, s.541).

Kasım Emin'in aile hayatı da onun sakin mizacı, sanatçı ve hassas ruhuyla tutarlıydı. 1894 yılında babasının Türk arkadaşı Amiral Emin Tevfik'in kızı Zeynep ile evlendi. Bu evliliğinden büyüğünün adı Seyyide, küçüğünün ki Gülsen olan iki kız çocuğu dünyaya geldi. Emin, çocuklarının eğitimine de özel bir önem verdi. Seyyide'nin bir Fransız, Gülsen'in ise bir İngiliz mürebbiyesi olmasına rağmen kendisi de kızlarıyla özel olarak ilgilenir, çocukların eğitiminde babanın yerini hiçbir şeyin tutamayacağını düşünürdü (Fehmi, s. 77). Kasım Emin'in sanatçı ve edebi bir kişiliği vardı. Toplumun dertlerini dert edinen ve bunların çözümü için uğraşan bir yapıdaydı. Öncelikle kendi fikirlerine saygı duyar, doğrularının arkasından ısrarla giderdi. Kadınların özgürlüğünü mesele edinmesi onu pek çok eleştiriye maruz bırakmıştı. Hidiv'in sarayına girmesinin yasaklanışından başlayan tepkiler, birçok aydın, entelektüel ve okur-yazar çevreden de eleştiri ve saldırılarla devam etmişti. Emin, tüm bunlara rağmen, kısa ömrünü sanatçı bir ruhla yaşadı. Bu tarzı onun hayatına zamanın ötesinde bir entelektüellik kazandırmıştı. Mısırlı yazar Muhammed Hüseyin Heykelin de değindiği gibi, Kasım Emin, bir edebiyatçı ruhu gibi asi ruhlu ve hassas biriydi. Huzur ve dinlenmek nedir bilmeyen, bir köşeye çekilip olayları uzaktan izlemeyen, araştıran ve sorgulayan bir ruhu vardı onun. Öyle ki nefsinin unutturcasına fikirlerine kendini adardı ('Amâre, 2008, s.28). Kasım Emin'in *Les Egyptiens* (Paris 1894), *Esbâb ve netâ'ic ve ahlâk ve mevâ'iz* (Kahire 1898), *Tahrîru'l-Mer'e* (Kahire 1899), *el-Mer'etu'l Cedide* (Kahire 1900), *Kelîmât* (Kahire 1908) eserleri mevcuttur.

Tahrîru'l-Mer'e (Kadının Özgürlüğü)

Tahrîru'l-Mer'e (Kadının Özgürlüğü), Kasım Emin'in 1899'da kaleme aldığı üçüncü kitabıdır. Bu kitap, kadın hakkındaki geleneksel görüşü sorgulayan ve sorgulatan bir yapıt niteliği kazanmıştır. Öyle ki bu dönemde doğudaki fikir mücadelesinin en büyük ve önemlisi haline gelmiş ve Mısır toplumunda büyük bir yankı uyandırmıştır. Toplumun çeşitli kesimlerinden bu sorgulamaları ve değindiği hassas konular nedeniyle çok fazla eleştiriye maruz kalmış, kendisine cevap olarak makaleler yazılmış, çalışmalar yapılmıştır. En çok eleştiriye örtü, boşanma ve çok eşlilik konularında dile getirdiği fikirlerine yönelik almıştır. Kasım Emin, kadınların toplumdaki algılanış biçimini, geleneksel toplum kurallarını ve bunların kadınlar üzerinde oluşturduğu baskıları, toplumun içinde bulunduğu geri kalmışlığın nedenlerini kadınların eğitimsizliğinde ve özgürleşememesinde arayan ve bulan bir entelektüeldir. Bu nedenle bu kitabında da sürekli kadınların eğitilmesinin gereklerinden bahseder. Kadının iyi bir ev hanımı ve çocuklarını layıkıyla yetiştirecek iyi bir anne olması, batıl inançlardan ve hurafelerden kurtulması, üreten bir birey olabilmesi, kendi ayakları üzerinde durabilmesi, daha saygın bir birey olması, kamusal alanda veya kendini geliştirebileceği bir statüde istihdam edilebilmesi, kadın-erkek arasındaki eşitliğin sağlanması, toplumun temel yapı taşı olan

aile kurumunun zedelenmemesi için kadınların eğitilmeleri gerektiğini vurgular (Kurt, 2014). Durum ne olursa olsun, her medeni toplumun ve insan yaşamının öncelikli ihtiyaçlarından biri eğitimidir. Ona göre, kadınlar eğitimden uzak tutularak toplum kendi gelişmesine engel olmaktadır. Kasım Emin bir ülkenin gelişimini kadınların toplumdaki statülerine bağlar. Gelişen bir ülkenin gelişen kadın nüfusuna sahip olduğuna, statüsü düşük konumdaki kadınların da gelişmiş ülkelerde var olduğuna dikkat çeker.

Kadınlar dünyadaki toplam nüfusun en az yarısını oluşturmaktadır. Kadınların cehaletinin devam etmesi bir ülkeyi, nüfusunun yarısından faydalanmaktan mahrum bırakır ve bu apaçık olumsuz sonuçlar doğurur. Cehalet ve yetersiz yetiştirme Mısırlı kadınları ilimde, edebiyatta, sanatta, ticarete ve sanayide (Batılı kadınların yaptığı gibi) çalışmaktan alıkoymaz. Eğer bir kadının sosyal hayatta elinden tutulsaydı, eğer onun enerjisi topluma aktif katılım yönünde yönlendirilseydi ve eğer o zihinsel ve fiziksel kabiliyetlerini kullansaydı, şimdi olduğu gibi yalnız başkalarının çabalarıyla yaşayan bir yük olarak geride kalmaktan ziyade tükettiği kadar üretebilirdi. Bu değişiklik ülkesi için de çok yararlı olurdu, çünkü böyle bir kadın toplumunun refahını ve entelektüel verimliliği arttırırdı (Sa'îd, 2008, s. 235-236)

Tahriru'l-Mer'e, Mısır kadınının sorunlarını ele almayı kendine görev edinen Kasım Emin'in tabiri caizse ilk haykırışıdır ve bu haykırış aynı zamanda toplumda değişim olacağına dair umutlar içerir. Çünkü Kasım Emin'in sunduğu fikirler imkân dâhilinde olmayan bir değişime sunulmuş öneriler değil, belirli bir yol haritası çizebilecek nitelikler içerir. Emin, değişime dair taşıdığı umudu şu sözleriyle ifade eder:

Bugün içinde bulunduğumuz durum hemen değiştirilebilecek bir durum değildir. Kendimizi böyle bir durum içinde bulmuş olmamız bizim ayıbımız değil. Çünkü her devir kendi yaptıklarından sorumludur. Fakat ayıplanacağımız şey, mükemmel olduğumuzu düşünerek eksik yanlarımızı inkâr etmek, adetlerimizin her zaman ve mekân için en iyi adetler olduğunu iddia etmek ve gerçeğe karşı direniş göstermektir. Oysa gerçek tektir ve gerçek olması için bizim onaylamamıza da ihtiyaç yoktur. Dolayısıyla bizim onu inkâr etmek, görmezden gelmek için yaptıklarımız veya söylediklerimiz, gerçeğin kendisini hiç etkilemez, tersine bizde yalanın toplumda bıraktığı etkiyi yapar ve kendimizle kendimizi ıslah etmemiz arasında bir engel oluşturur. Çünkü herhangi bir toplum, önce reforma olan gereksinimini sonra da bu reformu gerçekleştireceği amaçları gerçek manada hissetmediği sürece herhangi bir reformu gerçekleştirmesi mümkün değildir (Sa'îd, 2008, s. 218).

Kasım Emin, kendi toplumundaki kadınların durumunu ele alırken dikkat çekici bir biçimde Batılılardan sıklıkla söz eder, ülkesiyle Avrupa ülkeleri arasında karşılaştırmalar yapar. Kasım Emin kadın hakları konusundaki yaklaşımları itibarıyla Hıristiyanlık ile İslam arasında da mukayeseye gider. İslam'ın kadın haklarını yok saydığını, kadına değer vermediğini ve erkekleri kadından üstün gören bir anlayışı barındırdığını savunanlara karşı çıkar. Ona göre Müslüman ülkelerindeki kadınların durumu ne yazık ki pek iç açıcı değildir, ama bunun sorumlusu İslam dini değil, yanlış gelenektir (Kurt, 2014, s.35):

Her güzel şeyi dinlerine bağlamayı seven Batılılar, Hıristiyanlığın kadınların özgürlüklerini elde etmelerine yardımcı olduğu için Batılı kadınların ilerlemiş olduğuna inanırlar. Fakat bu yanlış bir düşüncedir. Çünkü Hıristiyanlık ne kadının özgürlüğünü garanti altına alan bir sistem getirmiştir, ne de özel veya genel hükümlerle kadın haklarını açıklama yoluna gitmiştir. Bu konuda insanlara rehber olacak ilkeler de ortaya koymamıştır. Hıristiyanlık, bu dine giren milletlerde, onların bu türden ahlakları üzerinde herhangi somut bir etki yaratmaksızın hüküm sürmüştür. Hatta Hıristiyanlığın bizzat kendisi, o milletlerin ahlak anlayışlarının ve geleneklerinin kendisine kattığı biçimle şekillenmiştir. Eğer herhangi bir din, yerel geleneklerin üstünde bir etki ve güç oluşturabilseydi, bugün Müslüman kadın, yeryüzündeki kadınların en iyi durumda olanı

olurdu. İslam hukuk sistemi, erkek ve kadın eşitliğini diğer herhangi hukuk sisteminden çok önce şart koşmuştur. Bütün toplumlarda kadınlar en düşük statüdeyken İslamiyet onlara insan haklarının tüm imtiyazlarını, eşit hakları ve özgürlüğü verdi. İslami kanunlara göre kadınlar, tüm sivil konularda erkeklerle aynı haklara sahiptirler (Sa'îd, 2008, s. 226-227)

Ortadoğu'daki kadınların özgürlüğe kavuşmasına İslam dininin engel olduğuna ilişkin çeşitli görüşlerin hem Müslüman hem de Batılı pek çok feminist tarafından dile getirildiği bir dönemde Kasım Emin, bu görüşlere bir cevap niteliğinde şöyle devam eder: "Şeriat, içerikte ayrılma bile, erkek ve kadın haklarında eşitlik eğilimi açıktır. İslam, bazı Müslümanların ve Batıların inandığı veya hayal ettiğinin aksine kadınlar için değerli düşünce mekanizmaları oluşturmuştur... Özetle İslami kanunların ve amaçlarının hiçbirinde Müslüman kadınların statüsü düşürülmez. Mevcut durum İslam hukuk sisteminde ön görülenin tam tersidir." (Sa'îd, 2008, s. 227-228).

Kasım Emin, eserinde Avrupa'da yaşamış olmasının kendisine sağladığı imkânla Mısırlı kadınlarla Avrupalı kadınları sıklıkla karşılaştırır ve Avrupalı kadınları sahip oldukları haklar ve takındıkları tutumlar bakımından övgüye değer bulur:

Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış ülkelerde kadınların eski konularından yavaş yavaş kurtulmaya ve karşı cinsle olan münasebetlerindeki mesafeleri azaltmaya başladıklarını görüyoruz. Bunların hepsi kadının içinde bulunduğu toplumun medeniyet derecesine bağlıdır. Bu bağlamda Amerikalı kadınlar en ön saflarda yer alır. Onları İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya, İtalya ve Rusya takip eder. Bu toplumlarda kadınlar bağımsızlığa layık insanlar olduklarının farkındadırlar ve özgürlüklerini elde etmek için gereken yolları ararlar ve onlar insanın sahip olduğu hakların tümünü, insan oldukları için isterler (Sa'îd, 2008, s. 226).f

Kasım Emin aynı zamanda kadınların eğitilmesinin önünde engel gördüğü durumlara bu çalışmada değinir, peçe konusunu bu bağlamda ele alır ve konuya dini açıdan bakmakla yetinmeyip sosyal açıdan da bakma gereği hisseder. Bu konu, onu oldukça fazla eleştiriye de maruz bırakır. Ona göre peçe, kadının yetişmesinde, iyi bir anne ve iyi bir model olmasında bir engeldir. Peçeyi küçük yaşta giyen kız çocukları, Kasım Emin'e göre, bu yüzden eğitimden yoksun kalmaktadırlar ve en verimli dönemlerinde toplumda herhangi aktif bir rol alamamaktadırlar. Kasım'ın zihninde, gelenek nokta-i nazarından değil de dini perspektiften bakarak, peçe kullanımının dini emirlerde var olup olmadığını halka daha net aktarabileceği düşüncesi mevcuttur. Çünkü halk, bunca yıllık geleneğini bir yazarın değiştirebileceği bir konumda değildir. Onların zihinlerine nüfuz etmek için meseleyi delilleriyle ve açıkça anlatmak lazımdır. Kasım'ın eserinin hiçbir bölümünde, İslam hukuk sistemini kabullenmemeye yoktur. Ancak toplumun bazı kurallarının İslam hukuk sisteminin hükmü gibi kabullendirilmesine şiddetle karşı çıkar (Kurt, 2014, s.42)

Kasım Emin'i eleştirilere maruz bırakan bir diğer husus çok eşliliğe değinmesidir. Hiçbir kadının kocasını başka kadınlarla paylaşmayı istemeyeceğine değinerek, bu konuda kadınlık onurunu göz önünde tutar. Bir istisna dışında, birden çok eşi olan erkeği mazur görmez:

Hiçbir erkek tamamen bir ihtiyaç olmadıkça birden fazla eş ile evlenmekte mazur görülemez. Örneğin, ilk eşi evlilik sorumluluklarını yerine getirmekten kendisini alıkoyan kronik bir hastalıkla acı çekmekteyse. Ben bu istisnai duruma rağmen bile, kadın içinde bulunduğu durumdan dolayı kabahatli olmadığından, bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesini tasvip etmiyorum. Yiğitlik, bir adamın, karısının rahatsızlığı ne olursa olsun ona katlanması demektir, tıpkı bir kadının, kocasının rahatsızlığı ne olursa olsun ona katlanması gerektiği gibi. İkinci bir eş, ilk eş kısır olduğunda da düşünülebilir. Bu

istisnai durumda çok eşlilik önerilebilir, çünkü bazı erkekler soyunun sonlanması fikrine katlanamaz (Sa'îd, 2008, s. 344).

Mısır toplumunda yerleşik geleneklerin, birden fazla eş edinmek isteyen erkeğin işini kolaylaştırdığı görülür. Ancak bu konuda Kasım Emin, geleneğin yanlışlığını daha çok Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ayetlerini delil olarak kullanarak göstermeyi uygun görür:

Kur'an'ın çok eşliliğe yaklaşımını araştıran kişi, hem çok eşliliğin meşrulaştırıldığına rastlayacaktır, hem de çok eşliliğe karşı uyarılara. Yüce Allah şöyle buyuruyor: Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız, o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur (Nisâ, 4/3; Sa'îd, 2008, s. 345).

Ne kadar uğraşsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise (birine) büsbütün gönül verip ötekini (kocasını hem var, hem yok) askıda kalmış kadın gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir (Nisâ, 4/129; Sa'îd, 2008, s. 345).

Kasım Emin'i eleştirilere maruz bırakan bir diğer husus, boşanma konusudur. Emin, bu hususta bazı reformlar yapılması ve bu akdin yasal yollarla gerçekleştirilmesi gerektiğini savunur. Çünkü erkeğin kadını kendi kendine boşaması durumu toplumda yaygındır ve bu durum kadının mağduriyetine yol açmaktadır. Bu mağduriyetin yaşanmaması için kanunlarca görevlendirilen bir hâkimin Kuran'ın da öngördüğü şekilde boşanmayı şahitler huzurunda gerçekleştirmesi ve boşanma esnasında boşanma isteminin gerekçelerinin açıkça belirtilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu, kadınların daha az mağdur olacağı ve boşanmanın, erkeklerin keyfiyetine bırakılmamış olacağı anlamına gelmektedir ('Amâre, 2008, s.76).

el-Mer'etu'l Cedide (Yeni Kadın)

el-Mer'etu'l Cedide, Kasım Emin'in 1900 yılında yayımladığı dördüncü kitabıdır. Tahriru'l-Mer'e adlı eserinde ortaya koyduğu görüşlere yönelik yapılan eleştirilere bir cevap niteliğinde kaleme aldığı bu eserde Kasım Emin, Tahriru'l-Mer'e'de izlediği yolun tersine Batılı düşünür, politikacı, din bilgini, filozof ve şairlerin görüşlerine oldukça fazla yer verir. Bu sebeple Herodot, Rousseau, Karl Marx, Herbert Spencer, John Stuart Mill gibi isimlerin fikirleri eserde mevcuttur. Spencer, Edmond Demolins, John Stuart Mill, Paul Dorzet, Mantegazza, Lamartine ve Rousseau gibi batılı yazarların ve düşünürlerin fikirlerine referanslarda bulunur, onlardan alıntılar yapar. Dönemlerinde önemli konulara gelmiş olan Maria Mitchell, Caroline Herschel, Sophie Germain, Marquise du Chatelet, Madame de Staal, Madame de La Fayette ve Madame George Sand gibi ünlü kadın şahsiyetleri çeşitli vesilelerle anar. Kasım Emin'in bu kitabı biraz da Tahriru'l-Mer'e'ye yapılan eleştirilere karşı bir reddiyedir. Tahriru'l-Mer'e kitabına gelen eleştirilere karşı Kasım Emin şu şekilde bir açıklama yapar:

Bazılarının benim fikirlerimi hor görüp sadece bir hurda kadar değerli olduğu inancını barındırıyor olması oldukça şaşırtıcıdır. Tahriru'l-Mer'e'ye meydan okuyan bu Ezher bilgini gibi bireyler, düşüncelerini şu şekildeki ifadeler vasıtasıyla belirtiyor gibi görünüyorlar: "Hiçbir tarihte, yazıtta veya dergide herhangi bir ülkenin kadınların katkıları vasıtasıyla konularında ilerleme kaydettiklerini veya geliştiklerini duymadık. Avrupa ülkeleri bilimde ve eğitimde, ticaretle ve endüstride ilerlemişlerdir ve herkes için faydalı olmuş olan büyük icatlarda çalışmışlardır. Kadınlar bu ilerleme alanlarının herhangi birisinde itibar kazanmışlar mıdır?"

Bu satırları okuyan herhangi birisi, bu Ezher bilgininin ve onun gibilerin hiçbir zaman bir tarih, bir yazıt veya bir dergi görmediğini düşünme hakkına sahiptir. Kadınlar bilim ve eğitimdeki başarıları, geniş çaplı ve önemli işleri bakımından tarih ile ebedileştirilmişlerdir. Bu gibi kadınların biyografilerini içeren müstakil kitap ciltleri bulunmaktadır. Burada tarihte en iyi bilinen kadınların bazılarının yaptığı işleri tartışmamız olanaksızdır (bununla birlikte belki bu konuya başka bir kitap adayabiliriz), fakat kadınların bir bilim veya sanat dalında yeteneklerini göstermelerinin, insanın mükemmelliğe ulaştığının bir kanıtı olduğunu teyit edebiliriz (Emin, 2011, s. 69).

Kasım Emin, bu eserinde Tahrirü'l-Mer'e'ye göre kadının sosyal sorunlarına daha çok değinir. Kadına tarihsel bakış, kadının özgürlüğü, bir kadının kendisine ve ailesine karşı sorumluluğuna değinirken örtü konusunu da Tahrirü'l-Mer'e'ye nazaran daha ayrıntılı ele alır. Bu durum da onun bu konuda hala söyleyecek sözlerinin var olduğunu ve eleştirilere karşı tekrar tekrar bu konuya değinme gereği duyduğunu göstermektedir. Kasım Emin, kadının tarihine değindiği bölümde sıkça Avrupalı ve Amerikalı kadınlarla Mısırlı kadınları karşılaştırma yoluna gider. Çünkü ona göre doğulu Mısır kadını, Avrupa ve Amerika'daki batılı kadın karşısında bir esir, bir köle veyahut bir hizmetçi konumunda olabilmektedir. Nitekim oy kullanma hakkını elde eden Amerikalı kadınlar için Birleşik Devletler senatörü Smilon'ın şu sözlerine vurgu yapar: "İnanıyorum ki büyük şehirlerimizde ahlaksızlık, kadınlar oy hakkı elde etmeden durdurulamayacaktır." Bir diğer senatör Gilbert Chafe'ten yaptığı alıntı ise şöyledir: "Kadınlar seçimlere katılmadığı sürece siyasi yolsuzluğun üstesinden gelinemez. Çünkü biliyoruz ki şehir meyhaneleri o şehrin meclisidir, oy merkezidir ve kadınların sıklıkla uğramadığı tek yerdir" (Emin, 2011, s. 18).

Emin, Amerikalı kadınların kamusal alanlarda erkekler kadar hatta kimi yerlerde erkeklerden daha çok yer aldığına da dikkat çekerek Amerika'da ilköğretim okullarında %95 kadın personel çalışmasına vurgu yapar nitelikte ünlü Fransız yazar, Paul Bourget'nin Amerika'yı ziyareti sonrası görüşlerine yer verir:

Bir Amerikan devlet okulunu ziyaret ettiğim sırada ben erkek ve kız çocuklarının, erkek veya kadın öğretmenlerden karma olarak ders işleyerek eğitim gördüklerine şahit oldum. Bilim laboratuvarlarında kız çocuklar erkek sınıf arkadaşlarıyla birlikte mikroskoba eğiliyorlar. Sınıftaki bütün öğrencilerin zihinleri sorulan bir soruyu araştırmakla meşgul. Bir gazete muhabiri sizinle röportaj yapmak istediğinde muhabiri kadın olarak görünce şaşırabilirsiniz. Ünlü bir doktorla ilgileniyorsanız, erkekler kadar kadın doktorların da mevcut olduğunu göreceksiniz. Uzmanlık alanlarında dağılım düzensiz olsa bile, bir kadın doktor tarafından tedavi edilmenin hiç alışık olunmadığı bu meslekte kadınların sayısı oldukça fazladır (Emin, 2011, s. 19).

Kasım Emin, daha sonra yönünü Batı'ya çevirir ve Batılı bir erkeğin bir kadının özgürlüğüne duyduğu saygıyı belirtmek isterken şu örneğe yer verir:

Batılı erkeğin kadının özgürlüğüne duyduğu saygı o boyuta gelmiştir ki, bir baba kızına gelen mektupları açacağı zaman kendinden utanır. Aynı şekilde bir koca da eşine gelen mektubu açmamanın daha uygun olduğunu düşünür. Kocanın, eşine gelen mektubu açıp açmaması meselesi, bundan yaklaşık on yıl önce Fransız Barolar Birliği üyeleri arasında tartışılan ve sonunda kocanın otoritesinin karısının sırlarına vakıf olma hakkı vermeyeceğine karar verilen önemli bir konuydu. Çünkü kocanın böyle bir davranışı, kadının özgürlüğüne ve onuruna karşı yürütülen bir casusluk eylemi olarak düşünüldü. Doğrudur, kocaların çoğu, kendilerine gelen mektupları eşlerine gösterdikleri gibi çoğu kadın da kendilerine gelen mektupları kocalarına gösterir, ama gönül rızasıyla yapılan ile sözde bir hakkın kullanılması sonucu görev diye yapılan arasında büyük bir fark vardır (Emin, 2011, s. 44).

Batılıları kendi toplumundan üstün kılan en önemli şeyin, batıların insan olmanın doğasını anlamaları ve benliklere saygı duymaları olarak görür. Bu yüzden onların kadınlara fiziksel ve zihinsel özgürlüklerini sağlayacak olan haklar vermelerini doğal görür. Kendi toplumunda ise bu durumun tam tersi bir uygulama söz konusudur. Bunu şu şekilde ifade eder: “Biz hâlâ kadınların erkeklerle aynı statüye sahip olabileceğini düşünmüyoruz. Bizim düşüncelerimiz hala kadının da erkek gibi bir insan olduğu bariz gerçeğini anlamaya hazır değil. Biz onu bütün insani haklarından yoksun bırakıyoruz ve hem umumi hem de özel alanlarda yaşayacağı tüm keyifli imtiyazlardan onu uzak tutuyoruz.” (Emin, 2011, s.25). Ayrıca Kasım, Mısır'daki kadınların ev dışında herhangi bir aktiviteye sahip olmamalarına rağmen ev işlerini bile yerine getirmeye yeterli vakit bulamadıklarını gözlemler ve bu durumun Batıda tam tersi olduğunu belirtir. “Batılı kadınlar, neredeyse erkeklerin yaptıkları tüm aktiviteleri yapmalarına rağmen, ev sorumluluklarını da yerine getirmek için yeterli vakit bulurlar. Bunun sebebi ancak şudur: Çalışmak çalışmayı, rahatlık rahatlığı doğurur.” (Emin, 2011, s. 39). Kasım Emin, Batıların özgürlüğe olan saygılarını dile getirirken bir noktanın daha altını çizer. Batılı bir kadın özgür oluşu dolayısıyla eşinin arkadaşları dışında arkadaş edinebilir, kocanın görüşünden farklı bir görüşe sahip olabilir, kocasının mensubu olduğu partiden farklı bir partiye mensup olabilir. Batılı erkek, bu noktalarda, eşinin kendi aklına, zevkine ve hislerine uygun olan tarafa meyiletme, kendince daha güzel olan bir tarzda yaşam sürme hakkı olduğunu teslim eder (Emin, 2011, s. 44). Kasım, tüm bu durumlara rağmen, batılı evlerde sistemin sağlam temeller üzerine kurulu olduğu kanaatini taşır, kendi toplumunda bazı yazarlar ve din bilginlerince sürekli dile getirilen “kadınlara özgürlük verilmesi durumunda kadın ve erkeklerin iç içe olacağı, bunun da soy karışıklığına yol açacağı, soy karışıklığının da ulusu helake götüreceği” iddialarına ve tehditlerine karşın, kadınlara özgürlüklerini veren batıların başına hiçbir felaketin gelmediğine ve devamlı olarak ilerlediklerine dikkati çeker (Emin, 2011, s. 44). Batıların bu durumuna karşın Kasım, Mısırlı insanların çoğunun özgürlüğün manasını anlamadığından ve ona değer vermediğinden şikâyetçidir. Özgürlüğün Mısır'ın sefaletine neden olacağı fikrini sık sık duyar ve buna rağmen insanların yavaş yavaş bu fikre alışacaklarını ve yeni neslin tamamen özgürlüğüne kavuşmuş bir toplumda yaşayacağını umut eder. Bu umudunu “Onlar tamamen anlayacaklar ki bütün zenginliğin temeli özgürlüktür” diyerek olumlular ve destekler (Emin, 2011, s. 45). Ayrıca Avrupalıların evliliğe bakış açısını da över nitelikte şu sözlere yer verir:

Avrupalı erkekler, eşlerinin, yaşamları boyunca kendilerine yoldaş; çalışmalarını, düşüncelerini, duygularını paylaşacakları bir arkadaş olmalarını isterler. Onların erken evlilik yapmamalarının bir sebebi de ekonomik koşullardır. Bazı insanlar kendileri ve çocukları için yeterli geçim kaynağı sağladıklarına emin olana kadar evliliği ertelerler. Böyle bir tedbir, onların ailelerine karşı duydukları sorumluluk duygusunun, ayrıca eşlerinin ve çocuklarının yüzlerindeki acıyı en aza indirmeyi istemelerinin bir sonucudur (Emin, 2011, s. 56).

Kasım Emin Mısırlı kadınlarla Avrupalı kadınları, ev içi pozisyonları ve çocuk yetiştirme becerileri açısından da karşılaştırır. Bu konuda Mısırlı kadınları başarısız bulur bunu yine onların eğitimsiz oluşlarıyla bağdaştırır. Avrupalı kadınlar ise özgür ve eğitilmiş bireyler olduklarından çocuklarını daha bilinçli yetiştirme vasfına sahiptirler.

Bir kadının çoğumuzun düşündüğünden daha geniş sorumlulukları vardır. Çocukların eğitimi bu sorumlulukların en önemlisidir. Eğer annelerimizin eğitimdeki cehaletinin boyutunu en basitinden görmek isterseniz, Londra'daki bebek ölüm istatistikleriyle bizdeki bebek ölüm istatistiklerini bir karşılaştırınız. O zaman göreceksiniz ki, Mısır'daki bebek ölümleri Londra'dakinin iki katından daha fazladır. Özellikle beş yaş altı çocuklarda meydana gelen ölüm oranları bakımından Londra'daki verilerle Kamu Sağlığı

Ofisinin bu yılı verileri karşılaştırıldığında, bu oranın Londra'da binde 68 iken, Kahire'de binde 145 olduğu görülecektir (Emin, 2011, s. 64).

Kasım Emin Mısır toplumundaki kadının statüsünü ortaya koyduktan, bu durumun değişmesi gerektiğini ve kadınların özgür olmaya ihtiyaç duyduklarını belirttikten sonra bu ihtiyacın kendince gerekçelerine ve çözüm önerilerine yer verir. Tahrîrû'l-Mer'e'de Emin, kadının neden eğitilmesi gerektiğine dair gerekçelerde bulunurken, bu kitabında hem eğitilmesinin hem de özgürleşmesinin neden gerektiğine dair cevaplar verir. Emin'in Tahrîrû'l-Mer'e'de değindiği peçe konusuna gelen eleştirileri abartılı bulduğunu ve eleştirmenlerin, kendisinin Batılı davranışları taklit ederek örtünün tamamen kaldırılmasını savunduğu biçimindeki iddiaları üzerine, konuyu tekrar incelediğini, fakat kendi görüşlerinde herhangi bir yanlışlık bulamadığını anlatmaya çalışır (Emin, 2011, s. 86). Peçe ile işsizlik arasında daha önce kurmuş olduğu ilişkiden rahatsız olanların, muhtemelen kadınların evde yapması gereken görevleri bulunduğunu, kendilerine özgürlük verildiği takdirde evdeki bu görevlerini yapmayarak boş şeylerle zaman geçirecekleri şeklinde bir gerekçe ileri sürebileceklerini belirterek kendi görüşünde ısrarla der ki:

Biz diyoruz ki görevlerin olması başka şey, bu görevlerin yerine getirilmesi daha başka bir şeydir. Evin dışında herhangi bir işi veya uğraşısı olmayan kadınlarımız, kocalarına ve çocuklarına karşı görevlerini yerine getirebilecek zaman bulamamaktadırlar. Bunlar ev işlerini başkalarına bırakmışlar. Öbür yanda bir de, çalışma alanları neredeyse erkeğin çalışma alanı kadar geniş olan Arap kadınları var ve bu kadınlar, buna rağmen, evle ilgili bütün görevlerini yerine getirecek yeterli zamanı bulabiliyorlar. Neden? Çalışmak çalışmayı, tembellik tembelliği doğurur da ondan (2011, s. 39).

Kadının özgürlüğü ve eğitimi, Kasım Emin'e göre birbirinden ayrılmaz bir bütündür. "Kadın eğitildikçe özgürleşir ve özgürleştikçe eğitilir" biçiminde bir yaklaşım, kitabın bütününde mevcut olan bir anlayıştır. Bu nedenle özgürlüğün kadına sağlayacağı avantajlar ile eğitimin sağlayacağı avantajlar birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Kasım Emin gerekçelerini dayandırdığı kaynaklarla önerilerini sunarken, Tahrîrû'l Mer'e kitabına da hâkim olan faydacı, akılcı ve mevcut durum karşısı tutumunu bu kitapta da sürdürür. Eserinin sonuç bölümünde okuyucularına şöyle seslenir:

Asil veya adi, zengin veya fakir, özgür veya tutsak, eğitimli veya cahil, iyi ya da kötü, hangi durumda olursak olalım hayattaki amacımız eğer sadece birkaç yıl hayatta kalmak ise, o zaman Mısır kadınına bu zamana kadar verilmiş olan özgürlük ve eğitimin gereksiz olduğunu ve bir erkeğin çok sayıda eşinin olmasının veya bir erkeğin her gün bir kadınla evlenip, ertesi gün onu boşamasının ya da istediğinde eşlerini, kızlarını, kız kardeşlerini, annesini ve büyük annesini esir etmesinin engellenmesi için her hangi bir sebep olmadığını belirteyim. Bazı Afrika ve Asya ülkelerindeki kadınlar kimseyi görmeden ve kimse tarafından görülmeden evlerinde saklı olarak yaşamaktadırlar. Bu ülkelerin bazılarında bir kadının hayatı, kocasının ölümünden sonra kendisini öldürmesi gerektiği gibi alt bir düzeye inmiştir, çünkü eşi gittikten sonra artık hayattan zevk alamaz! Fakat Mısırlıların hayatı, ilerlemiş ve uygar bir millet olmayı istedikleri şeklinde her gün okuduğumuz ve hakkında duyduklarımız ise, o zaman onlara şunu söylemeliyiz: Sizi şikâyet ettiğiniz bu zor durumdan kurtaracak, isteklerinize göre yaşatacak ve sizi isteklerinizin de üzerinde en yüksek uygarlık düzeyine ulaştıracak bir yol bulunmaktadır. Bu yol, kadınlarınızı cahillik ve tecrit prangasından kurtarmaktan geçmektedir. Bu yolu bulan ilk kişi biz değiliz. Bu yolun bulunuşunda, bizim herhangi bir payımız yok. Diğer milletler bizden önce bu yolu denediler ve fayda gördüler. Batı ülkelerini göz önüne getirin ve onların arasında muazzam farklar bulacaksınız. Amerikan kadınının eğitimi, tavırları, adabı ve etik standartları Fransız kadınlarınkinden farklıdır ve onlar da Rus kadınlarınkinden farklıdır. İtalyan kadınının, İsveç veya Alman kadını ile ortak noktası yoktur. Fakat bütün bu kadınlar, iklim, ırk, dil veya din farklılıklarına rağmen, bir açıdan

aynıdırlar; özgürlükleri vardır ve bağımsızlıklarının keyfini çıkarmaktadırlar (Emin, 2011, s. 113).

Sonuç

Kasım Emin, Tahriru'l-Mer'e ve el-Mer'etu'l Cedide kitabında toplumdaki kadınların özgürlük ve eşitlik sorunlarına, bu sorunların nedenlerine değinmiş ve kadınların haklarını elde etmeleri için çözüm önerileri sunmuştur. Emin'in, kendisinin göstermiş olduğu duyarlılığı dönemin aydınlarından da görmek ve halkı uyandırmak adına yazdığını anladığımız bu eserlerinin feminist bir özellik taşıyor olması, o güne dek bu gerçekleri duymaya alışkın olmayan bir halk için büyük bir yankı uyandırmıştır. Bu yankı, Kasım Emin'e karşı olumlu ve olumsuz bakış açıları kazandırmış ancak Emin, olumsuz görüşlere de karşı koyacak bir cesaret içerisinde düşündükleri yazmaya devam etmekten çekinmemiş bunu da Tahriru'l-Mer'e ye aldığı ağır eleştiriler sonrasında aynı söylemlere eklemelerde yaparak el- Mer'etu'l Cedide eserini yazmış olmasında görüyoruz. Bunun sebebini, Emin'in başlattığı bu mücadelenin birtakım kesimlerce destekleneceğinin ve haykırışlarının devamının geleceğinin farkında olmasında arayabiliriz. Öyle ki, Tahriru'l-Mer'e, Mısır ve Levant bölgesi olarak adlandırılan Suriye, Lübnan ve Filistin coğrafyalarında olmak üzere kurulan çeşitli "edebiyat meclislerini" takiben yayımlanmaya başlayan kadın dergileri için bir ilham kaynağı ve Arap kadınının, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren düşüncelerini ifade etme yolunda önemli adımlar atmaya başladığının göstergesi olmuştur (Korkmaz, 2014, s.69).

Tahriru'l-Mer'e ve el- Mer'etu'l Cedide eserlerine karşılaştırmalı olarak bakıldığında Kasım Emin, Tahriru'l-Mer'e'de yaptığı tespitlerde sıklıkla batılılardan söz etmiş ve karşılaştırmalar yapmıştır. Ayrıca bu kitabında görüşlerini desteklemek için kullandığı argümanlar genellikle İslami kaynaklardır.

el-Mer'etu'l Cedide kitabında ise Kasım Emin, ilk kitabından farklı bir tutum sergileyerek özgürlük ve eşitlik gibi kavramları Tahriru'l Mer'e'ye göre batılı formda sunmuştur. Kitapta dini argümanlardan ziyade, batılı düşünür, politikacı, din bilginleri, filozoflar ve şairlerin görüşlerine oldukça fazla yer verir. Batılı düşünce hâkimiyetinin ağırlıklı olduğu bu eseriyle Kasım Emin, Tahriru'l Mer'e kitabına gelen eleştirilere yanıt veren bir tutum içindedir. Örtü konusuna her iki eserinde de değinmiş ancak el-Mer'etu'l Cedide'de daha ayrıntılı bilgiler vermiştir. Yazar, bu kitabında değindiği konularda kadının toplum içerisindeki konumuna ve sosyal yaşantısındaki sorunlarına önem vermiştir.

Kaynakça

- 'Amâre, M. (2008). *Kâsım Emîn Tahriru'l-Mer'e ve't-temeddun el-islami*. Kahire: Dar eş-Şurûk.
- 'Amâre, M. (2006). *Kâsım Emîn el-A'mâlu'l kâmile*. Kahire: Dar eş-Şurûk.
- Emin, K. (1908). *Tahriru'l-Mer'e yahud hürriyet-i nisvân* (Asmaî, Çev.). Kahire: Osmanlı matbaası.
- Emin, K. (2004). *The liberation of women and the new woman* (S. S. Peterson, Çev.). Kahire: The American University in Cairo Press.
- Emin, K. (2011). *el-Mer'etu'l-Cedide*. Kahire: Kalimat.
- Er, R. (1997). *Modern mısır romanı 1914-1944* (1.Baskı). Ankara: Fatih Dağıtım.
- Fehmi, M. H. *Kasım Emin*. Kahire: Mektebetu'l Mısriyye
- Korkmaz, B. (2014). Modern Arap edebiyatında kadın yazarların doğuşu. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54(1), 61-80
- Kurt, G. (2014). *Kasım Emin ve kadınların özgürlüğü bağlamında eğitimle ilgili görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- el-Mukdem, M. A. İ. (2006). *Avdetu'l Hicâb*. Riyad: Dar Tayyib.

- Mutçalı, S. (2013). Arapça-Türkçe sözlük. İstanbul: Dağarcık
- en-Neklâvî, F. (2001). Kasım Emin. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 24, 541-542
- Sabbah, F. A. (1995). *İslam'ın bilinçaltında kadın*. (2. Basım) (A. Sönmezay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- es-Sa'dâvî, N. (2002). *Petrol diyarında aşk*. (1. Basım) (A. Esen, Çev.). İstanbul: Everest
- Sa'îd, A. M. (2008). *Turas Kasım Emin*. Kahire: Dar'ul Kutub.
- Soyer, S. (2013). *Mısırlı Nevâl es-Sa'dâvî ile Duygu Asena'nun eserleri ve edebi kişiliklerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldız, M. (2001). Abdurrahmân eş-Şarkâvî'nin el-Ard adlı romanı. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1, 36-45.
- <http://www.kuranmeali.org>. 11.09.2017 tarihinde erişilmiştir
- <http://www.kuranmeali.com> 11.09.2017 tarihinde erişilmiştir